

שרה גיבורת ניל"י / דבורה עומר

מתוך: "לקרוא, להבין, להנות" מדריך למורה חלק ב' תשנ"ג עמ' 79-91

זהו סיפור שיש בו אהבת מולדת,

אדם, נופים ויש בו צער וכאב.

מתוך ההקדמה לספר

על הספר

זהו סיפור חייה, גבורתה ומותה של שרה אהרונסון וגם סיפורו של ארגון ניל"י. הספר מרתק וכתוב ברגש רב. על רקע אהבת יהודי למולדתו בזמן שלטון התורכים נפרשות בספר פרשות חיים: אהבה במשפחה, בין אח לאחות, בין הורים וילדיהם ואחר כך בין גבר ואישה. יש בו גם אהבה רבה לארץ. ובצד האהבה, הפחד והאימה: הסכנה המתמדת משודדים, מהשלטונות ומהשוטרים התורכיים, שנוכחותם היא איום לחיים השלווים של כל התושבים, ערבים ויהודים כאחד.

הז'אנר: הספר כסיפור ביוגרפי

הביוגרפיה של שרה אהרונסון מנוסחת כיצירה מבדית (בדיונית) לכל דבר. ניסוח כזה מרגש יותר מתעודה היסטורית, חי יותר וגם מעורר אמפתיה. ייתכן שפרשת ניל"י והשם אהרונסון מוכרים לרבים בישראל רק בזכות ספר זה.

הספר מנוסח כסיפור לכל דבר ואיננו מחקר היסטורי. השילוב של מבדה והיסטוריה מעלה כמה שאלות:

המקורות שלפיהם נכתב הספר - הסופרת מקפידה להדגיש, כי נעזרה במקורות שמצאה בבית אהרונסון. יש כאן חינוך להרגלי קריאה טובים, למודעות של הקורא והסופר לשאלת המקורות ואמינותם. (רוב הסיפורים הביוגרפיים לילדים, הנכתבים לאחרונה, מקפידים להציג את מקורותיהם, אולי בזכות הדוגמה בספריה של דבורה עומר).

היחס בין העובדות ההיסטוריות לבין סיפור המעשה - בספר זה העלילה כולה מעוגנת באירועים שהיו ובדמויות שחיו ופעלו. השיחות, האפיזודות ופרטי ההתנהגות הם כולם בדיוניים ועובדו על סמך החומר ההיסטורי.

נקודת הראות - סיפור מעשה, מעצם טבעו, מסופר מנקודת ראות מסוימת, במקרה זה של שרה אהרונסון. אנו יודעים רק מה שהיא חשה ומרגישה. דעותיהם ועמדותיהם של האחרים מתבררות לנו רק כששרה שומעת עליהם, למשל, כשראשי המושבה נפגשים עם שרה (עמ' 157). רק במקרה אחד מסופרת אפיזודה מנקודת ראות אחרת - שיקוליו של הקצין התורכי החוקר את שרה. פרשייה היסטורית קוראת מעצם טבעה לפרשנויות שונות, ואילו ספר זה מייצג רק עמדה אחת. מבחינה היסטורית יש כאן הטיה לכיוון אחד. אלא שאין זה מחקר היסטורי, הסוקר את העמדות והגירסות השונות לאותו אירוע, אלא סיפור, וחשוב שהקורא יהיה מודע לכך.

נאמנות למקורות - מחבר הסיפור ההיסטורי מתלבט בין נאמנות לרקע ההיסטורי לבין חירותו לבנות עולם בדיוני וללכדו לכלל שלמות על פי חוקיות היסטורית.¹ בריאיון עם דבורה עומר, בתכנית הטלוויזיה "קריאת כיוון" (וראו גם עמ' 88) סיפרה המחברת על החירות שנטלה לעצמה לשנות פרטים בתיאור הדמויות. הסופרת הדגימה עיקרון זה לפי ספר אחר שלה "בדהרה".

אמינותו של הסיפור מבחינה היסטורית

כאמור, לקורא יש אמון במהימנות הסיפור, כי המקורות שהוא מסתמך עליהם אמינים מאוד. בכל זאת, כדאי שנהיה מודעים לכמה בעיות:

- ארגון ניל"י היה ארגון קטן ואליטיסטי, שכל אחד מחבריו היה נכון להקרבה אישית. בספר עצמו נאמר שהיו פעילים בו כ-20 איש. אלא שהספר מוקדש כולו לארגון בלי להזכיר שהיישוב ברובו התנגד לקיומו, וייתכן כי מתקבל הרושם שהארגון הקיף ציבור רחב ביישוב.

- הספר מעצם טיבו חייב להצטמצם ולבחור, דבר המשפיע על הרושם הכללי. למשל: מפעלו המדעי של אהרון אהרונסון היה חשוב להתפתחות מדע הבוטניקה בעולם כולו. אך לעניין זה לא הוקדש מקום רב בסיפור.

¹ לעניין זה, ראו האוניברסיטה הפתוחה – **בין בדיון לממשות, הסיפור ההיסטורי**, עמ' 10, 13.

- בספר מסופר מעט מאד על לישנסקי, על משפחתו וחיייו. עובדה חשובה שלא נזכרה בספר היא, שכאשר חזר לישנסקי ממצרים בלי אבשלום פיינברג חשדו בו רבים שהרג את פיינברג ולא האמינו לסיפורו. למעשה, רק אחרי מלחמת ששת הימים וגילוי גופתו של פיינברג התבררה חפותו של לישנסקי מעל לכל ספק. יחס היישוב אליו בעת מנוסתו מהתורכים לאחר אותם אירועים אולי והושפע מאותם חשדות.
 - בספר מסופר על מאסרו של נעמן בלקינד (עמ' 163) כשניסה לחצות את המדבר למצרים, מאסר, שלגרסת הספר גרם לחשיפתה של הרשת. לא מסופר שעשה זאת על מנת לחפש את אבשלום פיינברג כתוצאה מאי-האמון שחש כלפי לישנסקי.
- הסופרת ויתרה אפוא במידה רבה על נושאים המעוררים מרירות ואי-אמון. זוהי זכותו של מחבר הסיפור ההיסטורי בניגוד למחבר המחקר ההיסטורי, והרי לנו סיבה טובה לכך שאל לנו להתייחס אל הספר כאל ספר היסטוריה.
- כמו כן יש סתירות קלות בעובדות הנזכרות בספר, סתירות הצפויות תמיד. למשל:
- בספר כתוב שהצבא הבריטי בפקודו של גנרל אלנבי פלש לארץ ישראל בשנת 1918 (עמ' 199). הבריטים פלשו בשנת 1917, אלא שאת צפון הארץ, כולל זיכרון יעקב, כבשו שנה מאוחר יותר.
 - מסופר ששרה שהתה במצרים חודש (עמ' 148) ובעמוד הבא - שישה שבועות.

מבנה הסיפור

הסיפור כתוב כסיפור מסגרת: הוא פותח ומסיים "היום" במוזיאון שבבית אהרונסון, ששם הסופרת מספרת לשני ילדים את סיפורה של שרה. היא בוחרת להתחיל בימים "שבהם שרה הייתה בת גילכם" (מעין הזמנה להזדהות).

פרטי המידע שלובים בסיפור כחלק אורגני מתוכנו בלי לנתק את רצף הסיפור. השילוב והרציפות נוצרו על ידי תיאור האירועים ההיסטוריים כחלק מהותי מחיי הגיבורים וכן על ידי קטעי שיחה המושמים בפי הנפשות הפועלות.

סיפורה של משפחת אהרונסון מתחיל באווירה אידילית: משפחה, ידידות, אהבה בין בני המשפחה, זיכרונות על ימים אחרים שהיו רעים יותר. מאוחר יותר יתפתח סיפור אהבה וסיפור אהבה נכזבת.

את האידיליה מפרות התקלויות עם השכנים הערבים, המתנכלים ליבולי השדות, ועם החיילים התורכיים, המחפשים הזדמנויות להתאנות ולסחוט כסף. כך הולכת ונבנית אצל הקורא כבר מההתחלה ההכרה, שתחת שלטון כזה אי אפשר לחיות. עם תחילת מלחמת העולם הראשונה, נעשה הסיפור מותח ומאיים. הסופרת משלבת בסיפור חייה של שרה, החיה באיסטנבול, שמועות קשות על הנעשה בארץ. סיפור נסיעתה של שרה לארץ משולב בתיאורים על טבח הארמנים. כך, כאשר נודע לשרה על קיומו של ארגון ניל"י, מבינים הן היא והן הקורא את הרקע להקמתו ומצדיקים את פעילותו. בפרקים המספרים על שרה וניל"י המתח הולך וגואה, ובפרקים האחרונים כבר מורגש מחנק - התחושה שהאויב הולך וסוגר עליהם וסופם קרב. השיא הרגשי והדרמטי הוא מותה של שרה.

דמותה של שרה

בספר זה שרה היא דמות מלאה רגש ואהבה: אהבה למשפחה ובמיוחד לאחיה אהרון, אהבה (נכזבת) לאבשלום פיינברג. שרה היא נועזת ואף הרפתקנית: היא רוכבת על סוס מחוץ למושבה למרות שהדבר מסוכן (עמ' 7 וראו גם על גורלו של הערבי בעמ' 18), ושודדת שיירת גמלים, כדי להוכיח את יכולתה כנערה וכיהודייה (עמ' 39). בבגרותה תכונות אלו יכשירו אותה לפעול במחתרת ניל"י ואף להנהיג אותה.

הן כנערה והן כמפקדת בניל"י שרה פועלת ומצטיינת בתחומים, שלפי מנהגי תקופתה נועדו לגברים בלבד. עם זאת היא מצטיינת גם בתפקידים הנשיים: כעקרת בית בבית אביה לאחר מות אמה (עמ' 64) ובבית בעלה באיסטנבול (עמ' 69). בשעת משבר כשהתורכים סוגרים על חברי ניל"י, היא מנסה להשיג חסינות מהתורכים בזכות היותה אישה (עמ' 181: "הם לא יעזו לענות אישה"; עמ' 190: "לא תעזו להכות אישה"). ואולי אמרה זאת רק כדי לשכנע את הגברים לברוח, להשאיר אותה לבד. מכל מקום, בחסינות לא זכתה.

בדמותה של שרה בספר שלובות תכונות, המאפיינות גיבורות מיתוסים: נשית ואמיצה, טהורה ונושאת דגל הרעיון הנכון, ניצבת מול עולם עוין ורע.

דילמות מוסריות

הספר מציג בפנינו אנשים הנתונים בדילמות קשות ביותר, וכל החלטה שלהם עלולה להשפיע על חייהם ומותם שלהם ושל אחרים:²

הדילמה העיקרית היא **הסיכון שאנשי ניל"י מסכנים את היישוב כולו**. אנשי ניל"י טוענים, שליישוב היהודי נשקפת סכנת הכחדה מצד התורכים ויש לצאת למאבק בכל הדרכים האפשריות (עמ' 89-90). גורלם של הארמנים וגירושם של היהודים מתל אביב הם ההוכחה לצדקת טענותיהם.

בספר יש תיאורים מזעזעים על מה שהתורכים מעוללים בזיכרון יעקב. אך גם לפי הספר ברור, שלמרות מעשיהם הם אינם משמידים את כל היישוב.

דילמה אחרת, שהיא תוצאה של קודמתה, היא הנאמנות לשני אנשים, המתנגשת עקב התנאים הנוראים: התורכים מענים את אביה של שרה, כדי שהיא תגלה היכן לישנסקי. את מי תציל? ההתנגשות היא לא רק בין נאמנותה לשני אנשים, אלא בין אב אהוב לבין רעיון, שהרי לישנסקי לבד מהיותו חבר גם יודע סודות של המחותרת, ואם יפול בידי התורכים, הוא עלול לגלות סודות שיעלו בחיי אנשים רבים.³

היבטים נוספים לשאלה זו: אנשי ניל"י הסתתרו בהרים שסביב זיכרון יעקב. התורכים מכים ומענים את בני משפחותיהם, כדי לאלצם להתגלות. ואכן, שלושה מהם מסגירים את עצמם, כדי לחלץ את משפחותיהם (עמ' 193). יוסף לישנסקי בורח. לפרשת הסגרתם מוקדשות שורות מעטות, לבריחתו שלו מוקדשים פרקים שלמים. התוצאה היא, שהקורא כמעט ואינו מודע לדילמה שעמדה בפני מי שהסגירו את עצמם.

התורכים ממשיכים לענות את שרה, כדי שתגלה את מקום מחבואו של לישנסקי וגם פושטים על יישובים אחרים ומחריבים אותם (עמ' 193). ברור ששרה אינה יודעת היכן לישנסקי אחרי בריחתו. אך היות שידועים לשניהם סודות רבים חשוב שלא יפול בידי התורכים. ייתכן, שאפילו הסגיר עצמו לישנסקי לתורכים כפי שעשו האחרים לא היה מציל את שרה, שכן התורכים היו מעוניינים לדעת מה גילתה לבריטים. אם כן, מה היה עליו לעשות?

דילמות כאלה ואחרות הן חלק בלתי נפרד ממאבקו של עם לחירות וממאבקו של היחיד בשלטון רשע. כשקוראים את הספר אי אפשר שלא להתייחס לתוצאותיה הקשות של כל החלטה, לסבל הנורא שעובר על

² כל הנאמר על מורכבות הדילמות, הוא רק על סמך מה שידוע לקורא מספר זה בלבד ללא השוואה עם המקורות ההיסטוריים. השאלה היא כיצד הספר מציג את הנושא.

³ הילדים הקוראים ספר זה אולי מכירים גם את הביוגרפיה של חנה סנש, העומדת בדילמה נוראה דומה.

מי שנאלץ להחליט לכאן או לכאן. ברור, שאין הכוונה שהקורא יחליט מי צדק ומה צריך היה לעשות כל אחד ואחד. שהרי מי מאתנו, היושבים בטח בבתינו, יש לו הזכות לקבוע מה היה עליהם לעשות במצב הנורא שבו היו נתונים. כל שהקורא יכול הוא לנסות להשתתף במקצת בסבלם של הגיבורים ובלבטיהם. אכן, הספר אינו מנסה לחרוץ משפט. הוא מספר סיפור מעורר התרגשות בעזרת תיאור מצוקה נוראה שבה נתונים הגיבורים ומעורר השתאות והערצה כלפי גיבורי הסיפור.

"שרה גיבורת ניל"י" הוא ספר מרתק, המגולל פרשה היסטורית, שראוי כי לא תישכח. לענייננו הוא דוגמה טובה לסיפור ביוגרפי, שנבחר על שום מעלותיו כספר ועל שום הנושא החשוב שבו הוא עוסק.

הספר בכיתה ובבית הספר

הספר קריא, וילדים רבים קוראים אותו ברצון ובעניין. בקריאה מודרכת הספר מתאים למסגרות שונות של הוראה. הוא מתאים הן לעיון אינטנסיבי והן לעיון קצר. הוא מתאים גם כחלק מנושא רחב: קריאת סיפורים ביוגרפיים ואוטוביוגרפיים, סיפורים ביוגרפיים של דבורה עומר וספרים על התקופה (וראו בביבליוגרפיה).

התרשמות ראשונה

כאמור, הספר מעורר התרגשות, ולכן כדאי לאחר הקריאה הראשונה לאפשר לילדים לתת ביטוי לרגשותיהם במסגרת מתאימה: שיחה בכיתה, שיחה בקבוצה, "מעגל הקשר" (בכיתות המכירות שיטה זו). בשיחה כזו אפשר:

- לספר מה הרגישו וחשו כשקראו את הספר.
 - לציין קטעים, שנראו להם מעניינים או מרגשים במיוחד.
 - לשאול שאלות בקשר לספר: שאלות על הספר, על התקופה, אולי שאלות שרוצים לשאול את הסופרת. אפשר גם לקרוא דברים שאמרה הסופרת על עבודתה.⁴
- פעילות זו מאפשרת למורה לעמוד על הלכי הרוח בין התלמידים וכן לברר באיזו מידה הבינו את הסיפור ואת הרקע ההיסטורי.

⁴ ספרות ילדים ונוער ב/ס"ו, חנוכה, תש"ן, עמ' 36-37.

הספר כסיפור ביוגרפי

חשוב להבהיר לתלמידים, שהספר הוא סיפור היסטורי ולא תעודה היסטורית. בסיפור היסטורי יש חלקי מבדה, שהמחברת כתבה מדמיונה לפי התעודות ההיסטוריות. במקרה שלנו:

- אפשר לבקש מהילדים לשער אילו חלקים בסיפור כתבה הסופרת מדמיונה ולכוון אותם להבחין בין הגרעין ההיסטורי בסיפור לבין החלקים הבדויים (למשל השיחות בין האנשים).

- אם העיון בספר הוא חלק מלימוד התקופה, אפשר להציע פרקי קריאה שונים באותו הנושא ולבדוק מה דומה ומה שונה ביניהם. נושא מעניין להשוואה הוא היחס לנ"ל"י בספריהם של בני משפחת אהרונסון, בכתביהם של שמאלי וסמילנסקי, שחיו באותה התקופה, או בספרים מאוחרים יותר, כמו אלו של לאה נאור ודבורה עומר (ראו ביבליוגרפיה).

- להשוות הצגת דמות שהיא מרכזית בסיפור אחד ומשנית בסיפור אחר. מתאים ביותר הוא עיצוב דמותה של שרה בספר זה לעומת עיצובה בספר "הרופא על הסוס" מאת לאה נאור- להשוות את המסופר על נ"ל"י בספר זה ובספרים ותכניות תיעודיות, כגון "ארץ מולדת" - תכנית הטלוויזיה והספר הנספח בהפקת הטלוויזיה החינוכית.

הבחנות והשוואות אלו יבהירו לילדים, שסיפור ביוגרפי אינו ספר היסטוריה; הוא יכול לשמש השלמה ללימוד נושא ותמיכה בו אך לא חומר לימוד. כסיפור על בני אדם במצבי מבחן הספר מעורר התרגשות ואמפתיה, וככל ספר טוב - אולי הבנה מעמיקה יותר של הדמות האנושית.

יש טוענים, שדמותה של שרה בספר היא כל כך מרשימה ומעוררת התרגשות, עד שכל פעילות מסוג הפעילויות שהוצעו כאן עלולה לחבל בחוויית הקריאה ובהתרשמות מהספר. טענה נגדית היא, שדמותה של שרה בספר היא כל כך מרשימה, עד ששום פעילות מאלה שהוצעו כאן לא תוכל לטשטש. נוסף על כך - הפעילויות מאפשרות לילדים לשהות כביכול במחיצתם של שרה וחבריה עוד פרק זמן.

על הדילמות הערכיות

לפי נתוני הכיתה יוחלט, האם להעמיד לדיון בכיתה את הדילמות שהוזכרו כאן (עמ' 82 במדריך זה). בכל מקרה, על המורה להיות נכונה לאפשרות, שאחד הילדים יעלה אחת הבעיות. חשוב שהדיון יהיה קצר כדי שלא יכביד יתר על המידה. מטרת הדיון היא להיטיב להבין את מצבן של הדמויות ולא לחרוץ משפט.

אם קוראים את הספר בכיתה בהמשכים, אפשר להפסיק את הקריאה באפיזודה המעלה דילמות, והילדים ישערו מה יהיה המשך. זוהי הזדמנות להבהיר את הקונפליקט בלי לחרוץ משפט. אפשר שילדים ימלאו את תפקיד אחת הדמויות במסגרת משחק תפקידים. אפשר שאחת הדמויות במשחק זה תהיה דמות לא מעורבת שתשאל שאלות ואף תקשה. כך אולי יטיבו הילדים להבין את הקונפליקט ואת העובדה, שכל החלטה לכאן או לכאן עלולה להיות הרת אסון.

ציורים ותצלומים

ילדים שאוהבים לצייר יציירו אפיזודות או דמויות. הציורים יהיו לפי דמיונם, או לאור התרשמות מצילומים בני התקופה. ילדים גם יכולים להציע נספח צילומים ולהיעזר לשם כך בחומר ההיסטורי המוכר להם.

במידה וילדים אחדים, או הכיתה כולה, מבקרים בזיכרון יעקב, או באחד האתרים הקשורים בסיפור זה, אפשר לנסות לצלם תמונות שיאירו את הרקע לסיפור, כמו בתי ראשונים בזיכרון יעקב, מבט מזיכרון יעקב אל הים (הקשר עם האניה הבריטית), אתר החווה בעתלית וכד'. לפני שמתכננים את הצילום רצוי לברר אם מותר לצלם (למיטב ידיעתנו בבית אהרונסון אסור לצלם).

תערוכה

בכיתה, בספרייה או במקום מתאים אחר בבית הספר אפשר להכין תערוכה ולהציג בה:

- ציורים וצילומים הקשורים בתקופה
- צילומים של אותו אתר עצמו אז והיום, כשצילומי הילדים יהוו חלק מהתצוגה
- ספרים על התקופה בכלל, או רק על פרשת ניל"י (ראו ביבליוגרפיה).

תכניות טלוויזיה על הספר

על הספר הופקו שתי תכניות טלוויזיה לילדים, שנוהגים לשרון בשידור חוזר: האחת במסגרת הסדרה "מה שנקרא" של הטלוויזיה הכללית בשנת ה'תש"ן; השנייה במסגרת הסדרה "קריאת כיוון" של הטלוויזיה החינוכית במשדר שהוקדש לספרים היסטוריים (מספר 04-46). קלטות של "קריאת כיוון" ניתן לשאול במרכזי פסג"ה.

משדר טלוויזיה על ספר הוא בעת ובעונה אחת **אינטרפרטציה** לספר **והזמנה לקרוא אותו**.

להלן הערות אחדות על המשדר בסדרה "מה שנקרא". היות שהספר כתוב על רקע זמן ומקום מסוימים, גם במשדר יש הקפדה על פריטים האופייניים לתקופה. המשדר צולם בסיוע בית אהרונסון, שהשאל בגדים וחפצים. כמו כן צולמו חדרים בבית אהרונסון לשם הכנת התפאורה.

המשדר מגולל כמעט את סיפור העלילה כולו ומסתיים רגע לפני מאסרה של שרה, כלומר ברגע של מתח והתרגשות. את הקטע הקשה, האכזרי והמרגש הניחו עורכי התכנית לקריאה בלבד, אולי משום שכל ניסיון לצלמו, היה מגמד את תכנו. משדר כזה מעצם טיבו מציג רק חלק מהספר, אך חלק זה חייב להיות יחידה עצמאית ושלמה. כדאי שהילדים ישימו לב מה מהספר הושמט, האם סדר הקטעים שונה, או הושמטו דמויות. התלמידים יחוו דעתם על כל אחד מהנושאים הללו. אפשר לכוון את התלמידים לנקודות כגון:

- אפיוני התקופה והמקום. אם צופים בקלטת וידאו של המשדר, אפשר לעצור ולהתבונן בפרטי התמונה.
 - בחירת אתרי הצילום (LOCATION), מתוך המגוון המצוי בספר. הילדים אולי יבחינו שהמשדר צולם כולו בתוך בתים (בגלל שיקולי עלות של צילומי חוץ). כדאי לברר, האם עובדה זו מפריעה לילדים, או אולי הופכת את המשדר לדרמטי יותר.
 - השימוש שעושה המשדר בקול הפנימי. שרה כותבת או מהרהרת, וברקע שומעים מה היא חושבת. או שרה מסתכלת בעד החלון בחווה בעתלית ונוכרת באזהרותיו של אהרון אחיה (קולו נשמע ברקע). בפעם אחרת, לאחר ששמעה על מות אבשלום היא שומעת (הקול נשמע ברקע) את קולו. כדאי להפנות תשומת לב הילדים, שבקטעים כאלה, המשדר מכוון אותנו להתרכז בדמות, על ידי כך שרק הדמות לבדה מצולמת אם בתקריב (CLOSE UP) או בצילום הגוף כולו (MEDIUM SHOT).
 - שימוש בצילומים ישנים בשחור לבן של המקומות הנזכרים בספר: איסטנבול, זיכרון יעקב, עתלית. עצם היותם ישנים מרמז על שייכותם לתקופה ההיא.
- כמובן, יש מקום להגיב על המשדר בכלל; האם הוא מרגש כמו הספר, או שיש בו אווירה אחרת? האם היו רוצים לראותו עוד פעם? ילדים שלא קראו את הספר יציינו, האם המשדר עורר אותם לקראו, או אולי להיפך.

להלן כמה הערות על המשדר בסדרה "קריאת כיוון" - בסדרה זו מציגים כמה ספרים על נושא משותף. המשדר שבמסגרתו הוצג הספר, הוקדש לסיפורים היסטוריים. במהלכו ובקטעי הקישור דנים המנחה והילדים המשתתפים במאפייני הסיפור ההיסטורי. הקטע הנוגע לספר שלנו הוא מתוך הצגה של תיאטרון ילדים ונוער.

לאחר הצגת הקטע שוחחה הסופרת דבורה עומר על ספר זה בפרט ועל כתיבת סיפורים ביוגרפיים בכלל (וראו גם בעמי 80 למעלה).

גם במשדר זה (או ליתר דיוק בהצגה) יש הקפדה על פרטים האופייניים לתקופה, במלבושי השחקנים וברהיטים שעל הבימה.

המחזה

ההמחזה היא קודם כל הזדמנות לאינטרפרטציה של הסיפור. הספר דרמטי מאוד, ולכן ניתן להמחזו קטעים מתוכו. בהמחזה אפשר לבטא בעיות העולות מהספר, למשל ויכוח בין תומכי ניל"י לבין מי שחוששים, שהארגון ימיט עליהם אסון. באמצעות ההמחזה הילדים יכולים לבטא את רגשותיהם ואת דעותיהם בנושא. באשר לעיצוב התלבושות והאביזרים, בצד חומרים אחרים אפשר להיעזר גם בתכניות הטלוויזיה שהזכרנו, שכאמור מקפידות על פרטי הבגדים והרהיטים. רצוי לתת את הדעת גם על השאלה מה כדאי ומה לא כדאי להמחזו (וראו הערה בקשר לתכנית "מה שנקרא").

ייתכן שההמחזה תהיה הפעילות היחידה, מאחר ובאמצעותה הילדים יכולים לבטא את התרשמויותיהם, הן מהספר, הן מהדמויות והבעיות העולות בסיפור.

חידון

סיפור היסטורי מתאים לחידונים. בעזרת חידונים אפשר לבסס את ההיכרות עם החומר ולהשוות בין הספר למקורותיו, ועל ידי כך להכיר טוב יותר את הספר ואת התקופה.

חידון יכול להקיף ספרים אחדים, למשל סיפורים ביוגרפיים, שכתבה דבורה עומר, או ספרי ילדים, המתארים אותה התקופה עצמה (וראו ביבליוגרפיה).

חשוב להקפיד, שהנשאלים יקראו רק ספרים שצפוי כי יעניינו אותם והמתאימים לגילם. עורכי החידון יוכלו להיעזר בספרי מחקר והיסטוריה (שילדים מתקשים לקראם) לשם הכנת שאלות השוואה בין הספר שהילדים מכירים לבין חומר רקע היסטורי.

ייתכן שהתלמידים עצמם יכינו את החידון וייעזרו כמובן רק בחומר המתאים להם. הצעות לשאלות בחידון:

- מנהל החידון קורא תעודה היסטורית (שהילדים אינם מכירים) ושואל איזה ספר ואיזו אפיזודה מתוכו היא מזכירה. זוהי הזדמנות להציג תעודות כאלו בפני הילדים בדרך מובנת ומעניינת.
- אפשר לקרוא קטע מסיפור אחר שאולי הילדים קראו (למשל "הרופא על הסוס" מאת לאה נאור) המתאר אירוע מחיי שרה אהרונסון והילדים ישו ויסבירו את הדומה והשונה.
- אפשר להראות (או להקרין) צילומי דמויות או אתרים ולבקש לזהותם. הזיהוי יהיה על סמך ידע מוקדם, או לפי רמזים מתוך הספר (למשל, לזהות את החווה בעתלית או את בית אהרונסון).
- זיהוי דמויות ואתרים מתכניות טלוויזיה דוגמת אלו שהוזכרו. גם צילומים שצילמו הילדים יוכלו לשמש בהכנת החידון.
- ההמחזות שהילדים הכינו יכולות לשמש לצורכי החידון, כשהנבחנים מתבקשים לזהות על מה מדובר.

מה מתאים ומה אינו מתאים לחידון: רצוי להקפיד שהשאלות יהיו רק על נושאים ניטרליים מבחינה רגשית. פרשת סבלה, עינוייה ומותה של שרה אינה נושא שראוי לזכות בעבורו בתשואות ונקודות. כך גם נושאים רגשיים אחרים.

טיוח

מומלץ לטייל לזיכרון יעקב ולאתרים אחרים הקשורים בספר. המוצגים שבבית אהרונסון והאתרים השונים זוכים במשמעות אחרת כשהם מתקשרים עם הסיפור שהילד קרא והתרשם ממנו. כאמור, במידת האפשר והמותר ילדים יצלמו או יציירו. חשוב לברר מראש אילו אתרים פתוחים לקהל ומתי.

הזכרנו כאן פעילויות אחדות, המתאימות לספר זה. כמובן שיש מקום גם לפעילויות אחרות. ברור, שיש להצטמצם רק בפעילויות אחדות; לא להגזים כדי לא להמאיס.

ביבליוגרפיה

להלן רשימה חלקית של ספרים בנושא פרשת ניל"י. בחלקה הראשון ספרי היסטוריה, המשמשים כחומר רקע למורה. בחלקה השני ספרי ילדים אחדים.

ספרים על פרשת ניל"י

האנציקלופדיה העברית - הערכים "אהרונסון אהרון", "אהרונסון שרה", "לישנסקי יוסף", "ניל"י".
אהרונסון, אהרון, **יומן 1916-1919**, תירגם אורי קיסרי, ערך יורם אפרתי. הוצאת קרני, 1970.
אהרונסון, אלכסנדר (חיל פשוט), **שרה שלהבת ניל"י** ליום מותה, כ"ג בתשרי תרע"ח (בית אהרונסון).
בלקינד, איתן, **כך זה היה** (סיפורו של איש ניל"י). משרד הבטחון, ההוצאה לאור 1977.
בן-אב"י, איתמר, **עם שחר עצמאותנו**. הוצאת הוועד הציבורי להוצאת כתבי איתמר בן אב"י, תשכ"ב.
אוטוביוגרפיה. ספר זה אזל וקשה למצוא אפילו בספריות. יש בו חומר מעניין על משפחות אהרונסון ופיינברג ויחסייהן עם משפחת בן-יהודה (על הספר ראו גם בפרק על "הבכור לבית אב"י עמ' 67).
משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים - **מסע במושבות הראשונות** (מקראה), מעלות תשנ"ב פרקים 23-33.
פרקים אלו מספרים על זיכרון יעקב מהווסדה עד תחילת המאה ה-20. הטלויזיה החינוכית - **ארץ מולדת**, חלק א', המשדר והספר הקשור לו (החלקים הקשורים למלחמת העולם הראשונה).
לבנה, אליעזר (עורך), **ניל"י/תולדותיה של העזה מדינית**. הוצאת שוקן תשכ"א.
לישנסקי, יוסף, **יוסף לישנסקי, איש ניל"י**, כתבים מכתבים דברי זכרונות. עריכה ומבוא פרופ' יוסף נדבה. הוצאת הדר, 1977.

מדריכים למורה מחומרי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים עד תשנ"ח 1998

סמילנסקי, משה, "האישה" מתוך **מורשת גבורה**. ליקט וסידר זרובבל גלעד, הוצאת מערכות, תשי"ז, עמ'

.182

סמילנסקי, משה, **פרקים בתולדות היישוב**. הוצאת דביר, 1978. חלק ד', עמ' 40.

פיינברג, אבשלום, **אבשלום/כתבים ומכתבים**. הוצאת שקמונה, 1971.